

POSTANOWIENIE

Dnia 16 lutego 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jacek Gudowski (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek (sprawozdawca)

SSN Hubert Wrzeszcz

Protokolant Iwona Budzik

w sprawie z wniosku Majątku Rolnego "Z." sp. z o.o. z siedzibą w Z.
przy uczestnictwie Polskich Sieci Elektroenergetycznych S.A. z siedzibą
w Konstancinie Jeziornie oraz Skarbu Państwa - Starosty T.
o ustanowienie służebności,
na posiedzeniu jawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 16 lutego 2017 r.,
na skutek zagadnienia prawnego przedstawionego
przez Sąd Okręgowy w T.
postanowieniem z dnia 19 października 2016 r., sygn. akt [...],

"1) Czy uzyskanie na własność przez przedsiębiorstwo państwowe urzędzeń przesyłowych, posadowionych na nieruchomościach należących wówczas do Skarbu Państwa, na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o zmianie ustawy o przedsiębiorstwach państwowych (Dz.U. z 1991 r., Nr 2, poz. 6) spowodowało uzyskanie przez to przedsiębiorstwo z mocy prawa - jako prawa związanego z własnością urzędzeń, - służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu obciążającego te nieruchomości?

2) w przypadku udzielenia odpowiedzi negatywnej na powyższe pytanie, czy przedsiębiorstwo przesyłowe jako posiadacz służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu, pozostawało w dobrej czy w złej wierze oraz w jakiej dacie rozpoczął się bieg terminu zasiedzenia tej służebności, na rzecz tego przedsiębiorstwa?"

przekazuje zagadnienie do rozstrzygnięcia składowi powiększonemu Sądowi Najwyższemu.

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w T., po ponownym rozpoznaniu sprawy, postanowieniem z dnia 8 marca 2016 r. ustanowił na rzecz wnioskodawcy Majątku Rolnego Z. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w Z. na opisanej we wniosku nieruchomości służebność przesyłu, polegającą na obowiązku znoszenia istnienia na tej nieruchomości szczegółowo opisanych urządzeń przesyłowych linii energetycznych oraz prawie korzystania z nieruchomości w niezbędnym zakresie; jednocześnie zasądził od uczestnika postępowania Polskich Sieci Elektroenergetycznych spółki akcyjnej w Konstancinie Jeziornej na rzecz wnioskodawcy kwotę 94.100 zł tytułem jednorazowego wynagrodzenia za ustanowienie służebności.

Sąd Rejonowy ustalił, że linia energetyczna, której fragment przebiega przez nieruchomość wnioskodawcy, stanowiącą obecnie działki oznaczone numerami 31[...] (w obrębie M., gmina C.) i 30[...] (w obrębie Z., gmina C.), została wybudowana w 1974 r. na podstawie pozwolenia na budowę udzielonego w dniu 19 maja 1972 r. przez Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w T. w oparciu o art. 35 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości (jedn. tekst: Dz. U. dalej: „ustawa z 1958 r.”) Zakładom Energetycznym [...] w T., który później stał się częścią przedsiębiorstwa państwowego [...] Okręg Energetyczny w B. W wyniku podziału tego przedsiębiorstwa z dniem 31 grudnia 1988 r. powstał Zakład Energetyczny w T. a po podziale również tego przedsiębiorstwa, dokonanym w dniu 12 lipca 1993 r., jego zorganizowana część, obejmująca odcinek linii 220 kV relacji T. – G., została wniesiona przez Skarb Państwa do Polskich Sieci Elektroenergetycznych spółki akcyjnej w Warszawie. W wyniku dalszych przekształceń wymieniona linia energetyczna przypadła z dniem 28 grudnia 2007 r. spółce akcyjnej PSE – Operator, działającej obecnie pod firmą Polskie Sieci Elektroenergetyczne spółka akcyjna w Konstancinie Jeziornej.

Według danych z ewidencji gruntów z 1963 r., gruntami, z których wydzielono działki oznaczone obecnie numerami 31[...] i 30[...], władało Państwowe Gospodarstwo Rolne O. Zakład Rolny Z., zlikwidowane z dniem 30 kwietnia 1993 r.

decyzją Wojewody [...] z dnia 18 lutego 1993 r.; wnioskodawca nabył ich własność w dniu 15 lipca 2003 r. od Skarbu Państwa – Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa.

Sąd Rejonowy, dokonując oceny zasadności wniosku, podkreślił, że pozostaje związany oceną prawną Sądu Okręgowego w T. wyrażoną w orzeczeniu kasatoryjnym. W związku z tym przyjął, że uczestnik postępowania nie może wywodzić uprawnień do korzystania z nieruchomości objętej wnioskiem w zakresie odpowiadającym służebności przesyłu z decyzji wywłaszczeniowej, gdyż decyzja ta nie ingerowała w prawo własności nieruchomości należących do Państwa. Jednocześnie uznał za bezskuteczny zarzut zasiedzenia. Wskazał, że dniem, od którego należałoby liczyć termin zasiedzenia jest dzień 5 grudnia 1990 r., w którym – stosownie do art. 2 ustawy z dnia 29 września 1990 r. o zmianie ustawy z dnia 29 kwietnia 1985 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz. U. Nr 79, poz. 464 ze zm.) - nastąpiło uwłaszczenia państwowych osób prawnych. Skoro zaś uczestnik pozostawał w złej wierze, nie upłynął jeszcze trzydziestoletni termin zasiedzenia.

W konsekwencji, mając na uwadze powyższe, Sąd Rejonowy uznał wniosek o ustanowienie służebności przesyłu za usprawiedliwiony.

Sąd Okręgowy w T. przy rozpoznawaniu sprawy na skutek apelacji uczestnika od postanowienia Sądu Rejonowego powziął wątpliwości, którym dał wyraz w zagadnieniach prawnych przedstawionych Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia na podstawie art. 390 § 1 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z dokonanych w sprawie ustaleń faktycznych wynika, że nieruchomość objęta wnioskiem, w chwili posadowienia na niej przez przedsiębiorstwo państwowe linii energetycznej, eksploatowanej obecnie przez wnioskodawcę, była przedmiotem własności państwowej; taki stan rzeczy trwał do dnia 15 lipca 1993 r., w którym działki tworzące obecnie tę nieruchomość zostały sprzedane przez Skarb Państwa – Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa wnioskodawcy.

W okresie obowiązywania zasady jednolitej własności państwowej zarówno właścicielem, jak i posiadaczem samoistnym gruntu pozostającego w zarządzie przedsiębiorstwa państwowego, na którym posadowiono urządzenia

elektroenergetyczne, jak i właścicielem oraz posiadaczem samoistnym tych urządzeń było Państwo. Do czasu uchylecia tej zasady nie było potrzeby, a nawet możliwości przyznania przedsiębiorstwu przesyłowemu odrębnego uprawnienia do korzystania w odpowiednim zakresie z gruntu znajdującego się w zarządzie przedsiębiorstwa państwowego, na którym zainstalowano urządzenia elektroenergetyczne. W tym okresie wyłączone było zatem zasiedzenie przez państwowe przedsiębiorstwo przesyłowe służebności gruntowej odpowiadającej treścią służebności przesyłu (zob. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 11 grudnia 2008 r., II CSK 314/08, nie publ.; z dnia 3 lutego 2010 r., II CSK 465/09, nie publ. oraz wyrok Sądu Najwyższego: z dnia 21 maja 2015 r., IV CSK 514/14, nie publ.); w orzecznictwie dopuszczono możliwość zasiedzenia takiej służebności wtedy, gdy doszło do „rozejścia się” praw właścicielskich Skarbu Państwa do nieruchomości oraz posadowionych na niej urządzeń przesyłowych (zob. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 5 czerwca 2009 r., I CSK 495/08, nie publ.; z dnia 5 lipca 2012 r., IV CSK 606/11, nie publ.; z dnia 4 czerwca 2014 r., II CSK 520/13, nie publ.; z dnia 16 grudnia 2015 r., IV CSK 132/15, nie publ. I z dnia 4 lipca 2014 r., II CSK 551/13 (OSNC 2015, nr 6, poz. 72 oraz uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2007 r. III CZP 23/07, OSNC 2008, nr 5, poz. 450). U podstaw tego zapatrywania legło założenie, że zasiedzenie służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu może wchodzić w rachubę wtedy, gdy podmiot, do którego przynależą urządzenia przesyłowe, nie dysponuje tytułem prawnym do korzystania w odpowiednim zakresie z nieruchomości obciążonej tymi urządzeniami; istnienie takiego tytułu wyklucza stwierdzenie zasiedzenia tego rodzaju służebności, a także jej ustanowienie.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego zwrócono uwagę, że zmiana pierwotnego brzmienia art. 128 k.c., znosząca z dniem 1 lutego 1989 r. zasadę jednolitej własności państwowej, nie spowodowała „uwłaszczenia” z tym dniem państwowych osób prawnych, co do składników mienia pozostających w ich zarządzie. Przekształcenie zarządu, w odniesieniu do budynków, innych urządzeń i lokali znajdujących się na gruntach w prawo własności, nastąpiło – jak wyjaśnił to Sąd Najwyższy w uchwale w składzie siedmiu sędziów z dnia 18 czerwca 1991 r., III CZP 38/91 (OSNCP 1991, nr 10-12, poz. 118), mającej moc zasady prawnej - na

podstawie ustawy z dnia 29 września 1990 r. o zmianie ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz. U. Nr 79, poz. 464), a co do innych składników majątkowych - na podstawie ustaw określających ustrój majątkowy państwowych osób prawnych (zob. również powołane wcześniej postanowienie z dnia 11 grudnia 2008 r., II CSK 314/08 oraz wyrok z dnia 21 maja 2015 r., IV CSK 514/14).

Rozwijając ten myśl, Sąd Najwyższy w postanowieniach z dnia 12 maja 2016 r., IV CSK 509/15 oraz IV CSK 510/15 wskazał, że przekształcenie przysługujących przedsiębiorstwom państwowym uprawnień do części mienia ogólnonarodowego pozostającego w ich zarządzie, w odniesieniu do gruntów – w prawo użytkowania wieczystego, a co do znajdujących się na tych gruntach budynków, innych urządzeń i lokali - w prawo własności, nastąpiło w dniu 5 grudnia 1990 r. na podstawie art. 2 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 29 września 1990 r. o zmianie ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz. U. Nr 79, poz. 464 ze zm.), natomiast w odniesieniu do innych składników majątkowych – również w prawo własności dokonało się w dniu 7 stycznia 1991 r. na podstawie art. 1 pkt 9 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o zmianie ustawy o przedsiębiorstwach państwowych (Dz. U. z 1991 r. Nr 2, poz. 6). Uznał przy tym, że do uwłaszczenia państwowych osób prawnych w zakresie urządzeń przesyłowych, wchodzących - stosownie do obowiązującego wówczas art. 49 k.c. - w skład ich przedsiębiorstw i stanowiących zbiór rzeczy, a nie jedną rzecz złożoną, doszło na podstawie powołanego przepisu ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r.; nie można bowiem uznać za „znajdujące się na gruntach” objętych uwłaszczeniem urządzeń przesyłowych posadowionych na innych gruntach. Jeżeli w skład przedsiębiorstwa państwowej osoby prawnej - w chwili wejścia w życie tej regulacji - wchodziły urządzenia przesyłowe posadowione na nieruchomościach stanowiących własność Skarbu Państwa, przedsiębiorstwo będące taką osobą, mając w swym zarządzie te urządzenia dysponowało jednocześnie tytułem prawnym do korzystania z tych nieruchomości w zakresie niezbędnym od ich eksploatacji. W następstwie uwłaszczenia państwowych osób prawnych następowało ich majątkowe usamodzielnienie; proces ten prowadził zatem nie tylko do przekształcenia prawa zarządu urządzeń przesyłowych w prawo własności, ale również do

przekształcenia owego tytułu prawnego we właściwe prawo podmiotowe, uprawniające do korzystania z nieruchomości będących własnością Skarbu Państwa, na których umiejscowione zostały urządzenia przesyłowe. Sąd Najwyższy podkreślił, że byłoby niezrozumiałe i nieuzasadnione, gdyby jakiś fragment władztwa państwowej osoby prawnej będącej przedsiębiorstwem państwowym nad gruntem państwowym, długotrwale wykonywany pod rządem zasady jednolitego funduszu własności państwowej, aprobowany przez Skarb Państwa oraz niezbędny do wypełniania zadań tego przedsiębiorstwa, lecz niemający charakteru cywilnego prawa podmiotowego ze względu na obowiązywanie tej zasady, nie został objęty uwłaszczeniem. Niepodobna przyjąć, że wolą ustawodawcy było nałożenie na przedsiębiorstwa państwowe obowiązku niezwłocznego zawarcia ze Skarbem Państwa niezliczonych umów, niezbędnych do fragmentarycznego korzystania z jego nieruchomości, a więc zakłócenie funkcjonowania przedsiębiorstw przesyłowych. Prawem powstającym w wyniku przekształcenia dotychczasowego tytułu do korzystania z nieruchomości państwowych w zakresie niezbędnym do eksploatacji posadowionych na nich urządzeń była – w ówczesnym stanie prawnym – służebność gruntowa o treści odpowiadającej służebności przesyłu. Skoro – w świetle utrwalonego stanowiska judykatury (zob. uchwały Sądu Najwyższego: z dnia 17 stycznia 2003 r., III CZP 79/02 (OSNC 2003, nr 11, poz. 142); z dnia 7 października 2008 r., III CZP 89/08, Biul. SN 2008, nr 10, s. 8) i z dnia 27 czerwca 2013 r., III CZP 31/13 (OSNC 2014, nr 2, poz. 11) – możliwe było umowne nabycie albo zasiedzenie takiej służebności przed wejściem w życie przepisów art. 305¹ i nast. k.c., to mogła ona również powstać z mocy prawa jako rezultat uwłaszczenia państwowej osoby prawnej. Prawo to jest objęte działaniem art. 7 pkt 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r., poz. 707 ze zm.); obliguje każdorazowego właściciela nieruchomości, na której znajdują się urządzenia przesyłowe do znoszenia ich istnienia oraz uprawnia każdorazowego właściciela urządzeń do korzystania z nieruchomości w odpowiednim zakresie.

W świetle zapatrywania wyrażonego w postanowieniach wydanych w sprawach IV CSK 509/15 oraz IV CSK 510/15, w postępowaniu o ustanowienie służebności przesyłu rozpatrzenie zarzutu zasiedzenia służebności gruntowej

o treści odpowiadającej służebności przesyłu musi być poprzedzone oceną, czy podmiot, który podnosi taki zarzut, nie dysponuje już tytułem prawnym do korzystania w odpowiednim zakresie z nieruchomości, na której służebność miałaby zostać ustanowiona; powstanie takiego tytułu z mocy prawa z dniem nabycia przez przedsiębiorstwo państwowe własności urzędzeń przesyłowych wyklucza zasiedzenie służebności i czyni bezzasadnym wniosek o jej ustanowienie. Pogląd ten, podzielony przez Sąd Najwyższy również w uzasadnieniu postanowienia z dnia 17 czerwca 2016 r., IV CSK 531/15 (nie publ.), pozostaje w sprzeczności ze stanowiskiem Sądu Najwyższego wyrażonym w licznych wcześniejszych judykatach, wskazujących na możliwość powstania - w analogicznych sytuacjach - służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu w drodze zasiedzenia.

Rozbieżność w orzecznictwie Sądu Najwyższego w kwestii objętej pierwszym pytaniem Sądu Okręgowego - niezwykle doniosłej z punktu widzenia właściwego wyważenia ochrony praw właścicieli nieruchomości oraz interesów przedsiębiorców przesyłowych - wskazuje na potrzebę zaangażowania w jej rozstrzygnięcie powiększonego składu Sądu Najwyższego.

Wbrew zapatrywaniu Sądu Okręgowego, udzielenie odpowiedzi negatywnej na pytanie pierwsze nie usprawiedliwia roztrząsania wątpliwości wskazanych w pytaniu drugim. Pytanie to nie odzwierciedla zagadnienia prawnego budzącego poważne wątpliwości, lecz w istocie stanowi wyraz oczekiwania na dokonanie przez Sąd Najwyższy oceny, czy w konkretnym stanie faktycznym spełnione zostały przesłanki nabycia w drodze zasiedzenia przez uczestnika postępowania służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu. Niezależnie od wadliwego sformułowania problemów objętych tym pytaniem należy zauważyć, że Sąd Okręgowy wyraził już ocenę prawną dotyczącą skuteczności zarzutu zasiedzenia, podniesionego w sprawie niniejszej i oceną tą – stosownie do art. 386 § 6 k.p.c. – pozostaje związany w toku ponownego rozpoznawani sprawy.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 390 § 1 *in fine* k.p.c.) orzekł, jak w sentencji.

